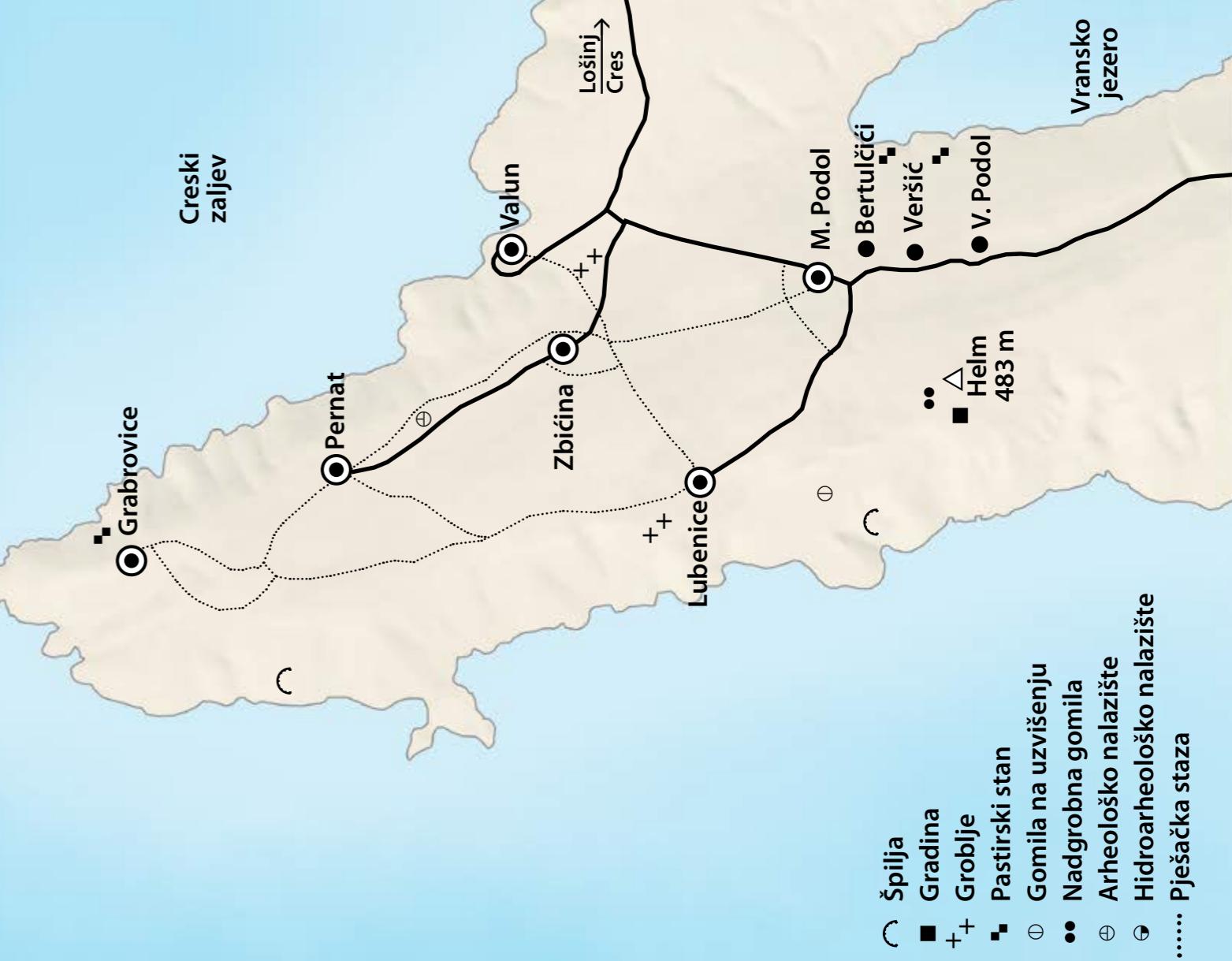

Put po Gerbinu:
tragom vremena

Poluotok Pernat

VJEĆNI AKORDI LUBENICA

Sva su mjesta kao i ljudi: bremenita su osobnošću. A način na koji se prema njima određujemo pokazuje se sličan načinu zauzimanja stava prema ljudima. Nekima smo izrazito naklonjeni, prema drugima ravnodušni, treći su nam odbojni.

Prema Lubenicama je, kako prema samome selu tako i prema okolnoj prirodi koja ih prožima i određuje, nemoguće biti ravnodušan, a kamoli iskazivati ikakav otpor. A kako je mene sklop životnih okolnosti poslom doveo u selo, tako sam tijekom tri godine boravka (2008.-2011.) došao u doticaj sa silnim mnoštvom posjetitelja. No, ni nakon dužeg premišljanja, ne mogu se sjetiti ni jedne jedine osobe, pa i među onima flegimatičnije naravi, koja bi prema Lubenicama izrazila kakvo nesviđanje, zazor ili neugodu. Ako se čovjek najprije osvrne oko sebe, to i nije odveć čudno: Lubenice kao da potvrđuju misao pisca Henryja Jamesa po kojoj je *crtaljepote zavojita, nikakoravna*.

A ta se crta lubeničke ljepote uvija, zavija i povija po stijenama i starorimskim zidinama, njiše se u bokovima borika i šumaraka kao neka pomamna odaliska, poskakuje po dimnjacima, trčkara po starim stazama, sappleće se o morske valove, šišti, vrišti i pjeva među vjetrovima. Ujutro i uvečer privlači se, puzi, nagovara i zavodi u sjenama. Baš poput neke čudne pomisli.

* * *

Janis Joplin je jednom prilikom, govoreći o starim crnim majstorima bluesa, izjavila: oni sviraju tri akorda, a vi se osjećate kao da su vam opisali cijeli svemir. I Lubenice od ikona preslaguju svoja tri glavna akorda: svjetlost, vjetar i tišinu. Njima su natopljene, od njih sazdane, oni su srce i duša ovoga kraja.

U Lubenicama je svjetlost ono ponajprije uočljivo. Narančasta nebeska kugla kupa selo zlatnožutom svjetlošću preko sve četiri strane svijeta. Izbačen na dolomitnim stijenama oštros uvis, lubenički kraj tada izgleda poput blještave prskalice zapaljene u čast radosti postojanja. Sunovraćen velikom brzinom, pogled promatrača zatim se munjevitno strmoglavljuje da bi, kao u nekom zamrznutom kadru, ostao тамо negdje dolje i daleko. U nepomičnoj točki izmeđi sferičnog neba i sunčevim odsjajima karnevalski prošaranog mora. Svjeđočeći tako prisutnosti nečeg bezvremenog.

A i kada se čini da je nema - za oblačnih i kišnih dana ili noću - ona

je tu. Svjetlost nije tek puko ukidanje tame i sjenki, ona je i jedno stanje. Ne samo fizikalno-optički fenomen, nego i pokazatelj duha. Kao takva, ona se osjeća u zraku, izvire iz lubeničkog podneblja, šapuće s pućine, domahuje s horizonta, širi svoju slatkoču iz žutog karamela zvijezda.

Tu svjetlosnu dinamiku zatim nadopunjaju vjetrovi: bura, jugo, gerbin i levant. Četvero braće zvučnih skulptora pod čijim se zakonima povija makija, pružaju grane drveća i piše šifrirano pismo brazdâ i pukotinâ u liticama. Nepokolebljivi u svojim ritmičnim izmjenama, zimi okrutni poput neke čangrizave mačehe, prijateljski pomagači za ljetnih žega, ponekad dosadni kao loša navika. Oni su tajni jezik oglašavanja prirode: glasnim praskavim eksplozijama, promuklim tuljenjem, kurtoaznim čavrlijanjem, treštavim izljevima ljutnje, blagim dodvoravanjem ili jednoličnim monologom.

Ipak, svatko zna tko je gazda u selu. Ovdje, kao i uostalom svugdje, to je tišina. Nije ovdje riječ o tišini shvaćenoj tek kao profanom izostanku zvukova. Štoviše, tišinu je uvijek moguće pronaći u galamama vjetrova, svjetlosnim šarenilima, svakoj dobroj glazbi, pa i u središtu New Yorka. Drukčije i ne može biti, jer ona je njihov tvorac i vlasnik. Tišina je meka kolijevka od svile u kojoj kraljuje alfa i omega božjeg stvaranja. Mistični ključar na vratima vremena, gdje čovjek svoju sudbinu, prema Sv. Augustinu, živi u tri trenutka: u očekivanju, u pozornosti i u sjećanju, a nijedan ne može bez onog drugog. Zaključak je jednostavan.

Prirodni elementi Lubenica i misterij koji ih transcendira, cjelokupna povijest Lubenica, okretan su i spretan David koji razoružava svakog Golijata skepse.

* * *

Ima ih još nekolicina i svi su u visokim godinama. Lica su im tamna i izbrazdana suncem i vjetrom, žegom i hladnoćom. Njihova odrasla djeca i unuci raštrkani su po Cresu, Lošinju, stranim zemljama. Redovito ih posjećuju.

Pohvalite li njihov rodni kraj, nakon, ozarit će se ponosom. Tjelesno i duhovno srasli u lubeničko tlo. Ali, ne poistovjećujte ljepotu sela i prirode s lagodnošću življenja. Kaže li im netko kako oni ovdje lije-po žive, njegova brzopletost mogla bi se sudariti s dobronomjernim osmijehom koji se upućuje djetetu koje se poduhvatilo teme koju u potpunosti ne razumije. Lubenička klima, naime, koliko izdašna

toliko i često čudljivo neskorna kompromisu s ljudskim potrebama, oblikovala je živote i psihologiju ovih ovčara, težaka, ribara i sitnih zanatlija. I premda danas žive puno lakše negoli za svoje mladosti, svakodnevna bitka za preživljavanje zapisana im je u genima, u staničnoj memoriji. Oko uzgoja jedne jedine biljčice, povrtnice ili cvjetnice, odlutale ovce ili srušene gromače, u stanju su započeti dugu i detaljnu raspravu. Žustru elaboraciju koja, reklo bi se, ima znatno više smisla i svrhe od bezumnog blebetanja cijele bulumente političara.

Težak rad, oskudica i molitva vječni su vrtuljak njihova svakodnevnjija. Oni su Lubeničani. Posljednji od Starih.

* * *

A za vrijeme moga življenja u selu, tada najvremešnija stanovnica Lubenica na gotovo sve - (ne)povoljne vremenske prilike, urod krumpira, rođenja, sproveode, vlagu, sušu, ovčarske probleme, vijesti iz svijeta – imala je isti odgovor: *A! On je gore, mi smo dojje. I valja uvijek znati da naše misli nisu Njegove.* Zatim se vedro nasmiješi ili krene za nekim svojim poslom. Ja pak ostanem blaženo nezainteresiran za bilo kakvu vrstu prigovora rečenom.

* * *

Kakvi smo uistinu kad nas zaboli

zub ili urasli nokat? Odjednom uviđamo da se sve naše dotadašnje - te tako silno važne - hitnje, strke i zbrke, bar na trenutak, pojednostavljaju i reduciraju na elementarnu potrebu za olakšanjem boli. Tako ono što smo zamislili obaviti jutros možemo i kasnije ili sutra, sastanak u deset je odgodiv, a onaj popodne zapravo nevažan, kupnja osamnaestog po redu nečega blesasta, internetska potraga za još jednim suvišnjim podatkom besmislena. I tako dalje, bez konca i kraja.

Umjesto toga, kupujemo lijek ili idemo zubaru. Boli zatim nestaje, a mi se ponovno bjesomučno ubacujemo u utrk. Ili ipak ne baš odmah? Možda za dva-tri dana, u usporenijem ritmu i bar s donekle korigiranim kriterijima. Stječemo dojam da nas je ta zubobolja na neki tajanstveni način željela poučiti nečemu mnogo dubljem.

U Lubenicama vam se, sasvim je moguće, može dogoditi jedan sličan proces jer ondje gdje je čovjek daleko od svega istodobno je i vrlo blizu samoga sebe. Iz kolektivne buke svijeta prelazi izravno u stanje individualnog tihovanja. Uobičajeni poslovi, uvjerenja, manije i fetišizmi tope se i ustupaju mjesto potrebi za drugačijom antropologijom redizajna svakidašnjih iskustava.

Stojite tako zimi na glavnom vidikovcu pored teleskopa ili šećete stazom prema plaži, a beskompromisna bura čerupa vas i ogoljuje do kostiju. Otvara predugo zatvorene prozore u vašim glavama i otpuhuje sve nečistoće iz misli. Nebitno vam je iz kojeg pravca vjetar puše. Važna vam je samo spoznaja neodoljivo snažnog osjećaja ukorjenjivanja sebe u sada i ovdje.

Ili ste pak za ljetne bonace zagledani u pučinu. Neki nevidljivi slastičar kao da je cijelo nebo prekrio premazom sivkastih, kremastih oblaka. Modra tišina šulja se s mora i obavlja cijelo selo u čahuru vilinski tihne nepomučenosti. Dok se čini da i sam *pogled na more potiče smisao za etiku*, kako to tvrdi Alessandro Baricco. I sporedno je koje klimatske okolnosti uvjetuju to prirodno stanje. Sve dok blaženo uživate i dok zamiru sve kakofonije ovoga svijeta. I osjećate se kao tinta u Yeatsovim stihovima: *Ko muha dugih nogu vodom, um mu se miče u tišini.*

A put vas možda odvede i do male, skromne i trošne crkvice Sv. Mihovila. U njenu unutrašnjost koja je poput zdjele do vrha pune drevnog mira. Neke dostojanstvene poniznosti koja odmah s vrata tjera sve agnostičke i ateističke privide, razotkrivajući ih kao tek golo blefiranje.

Sve su to trenuci u kojima vam skriveno značenje tih zagrljaja bure, poljubaca tišine ili dodira svetosti postaje razvidnije. Vi ste sami posjednik vrlo sličnih oluja, bonaca i veličajnosti. Ali sada više nemjerljivih metrom oka, uha ili opipa, već onog stvorenog iz vašeg vlastitog duha. Gdje ste, u tom čudnovatom baletu zvanom život, glazbenik i glavni plesač. I ondje, na tom šarenom podiju, mitska kob čovjekove *baćenosti* u svijet umirujuće se razrješava posredništvom prirode i njene transcendentalnosti. A koje je svaki čovjek neodcjepivi dio.

I upravo se u svemu tome vrhuni ta kurativna i poučna uloga Lubenica i njenog krajolika. Mjesta u kojem je i najbanalniju svakodnevnu radnju - poput odnošenja kućnog smeća do kontejnera - moguće uzdići na razinu kontemplativnog čina. Nemajući čak pritom nikakve potrebe za komplikiranim oruđem ili mučnim naporom. Dovoljan je tek disciplinirani, usredotočeni um i otvoreni duh.

U tisućljetnoj lubeničkoj zemlji zapisani su svi odgovori. Valja nam samo početi čitati. U krilu dolomitskih stijena, makije, zidina i kuća drijema nada. Probudite ju. U svjetlosti, vjetrovima i tišini zrcali se istina. Posegnite za njom.

Negdje je jednom rečeno:

*Svaki put kad pogledaš u budućnost, i ona se zagleda u tebe.
I, kad god pogledaš u budućnost, ona se mijenja.
Zato ne gledaj u budućnost
ako si loše volje.*

I još je rečeno da je briga vražja razbibriga.

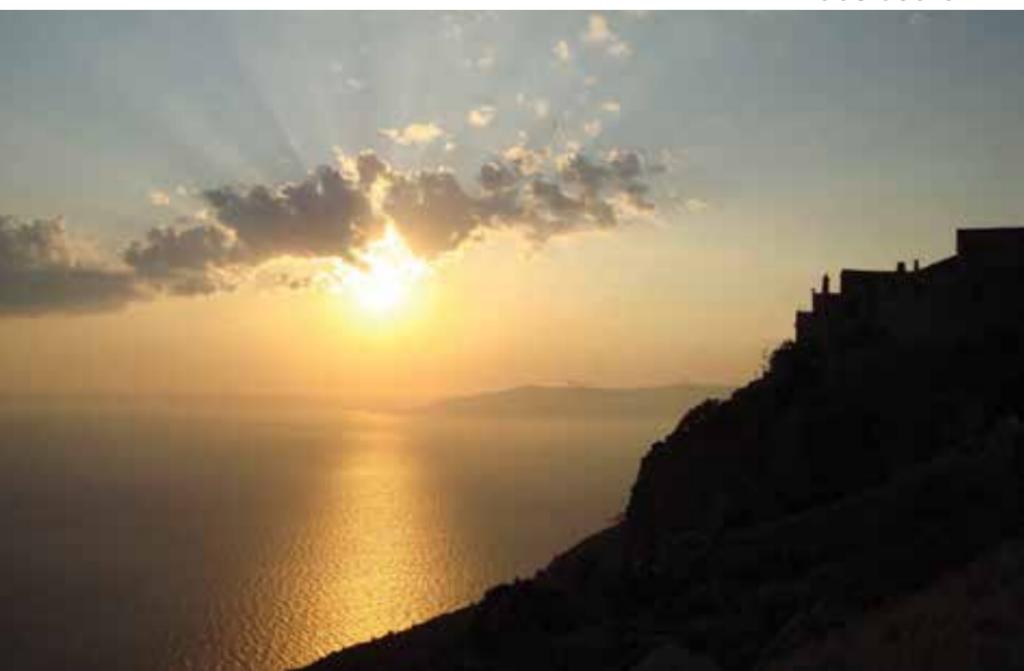
Stoga...

Napokon

*Ležeći uljuljkani na dlanu lubeničke ljepote
Ni za čime više ne tragate
Imajući sve
Bez posjedovanja
Jeste*

*A i sutra ćete biti
Neporecivi
Nezauzlani
Pritajeni*

Robert Solis

POVIJESNI PREGLED

Gerbin (Garbin), zapadni dio otoka Cresa, dobio je naziv po južozapadnom vjetru, grbinu. Riječ je porijeklom arapska (*gharbi* = zapadni), odakle je prešao u srednjovjekovni latinski (*garbinus*) pa u talijanski (*garbino*) te napisljektu u čakavsko narjeće. U prijašnja vremena stanovništvo je strane svijeta određivalo prema vjetrovima pa su tako i neka područja dobila ime po njima. Osim Gerbina, na Cresu se sjeverni dio otoka također naziva po (sjevernom) vjetru – Tramuntana.

Povjesno području Gerbina pripada župa Lubenice s naseljima Pernat, Mali Podol i Zbićina, a u novije vrijeme se tom području pridodaje i Valun.

Gerbin je naseljen od prapovijesti, o čemu svjedoči nekoliko arheoloških nalazišta, a same Lubenice imaju kontinuitet naseljenosti od oko 4000 godina. U blizini Pernata, na zapadnoj strani iznad uvale Bakinjev, nalazi se spilja s tragovima prapovjesne naseljenosti, no slabo je istražena. Kod brda Helm južno od Lubenica, inače najvišeg

vrha na Gerbinu (483 m) otkrivena je gradina (utvrđeno naselje koje služi kao pribježište ili stražarnica). Prvi neosporno poznati stanovnici su Liburni, jedno od ilirskih plemena, izvrsni moreplovci i trgovci koji su na sjevernojadransko područje došli sredinom 1. tisućljeća prije Krista. U 1. st. pr. Kr. oni polako potpadaju pod utjecaj Rimljana, da bi 27. g. pr. Kr. njihovo područje bilo definitivno pripojeno tada novoosnovanom Rimskom Carstvu. No, Rimljani nisu puno zadirali u način upravljanja pa su Lubenice nastavile svoj razvoj, koji je ipak bio ograničen zbog konfiguracije terena i relativne izoliranosti. U narednim stoljećima ovo područje je slijedilo promjene koje su se događale u široj regiji i velikom dijelu Europe: provale barbara, raspad Zapadnog Rimskog Carstva, neprestane, relativno kratkotrajne, promjene vlasti, dolazak i naseljenje Hrvata... Potonji proces se do danas pokazao najsudbonosnijim. Postepeno se novoprdošlo stanovništvo pomiješalo s autohtonim, romaniziranim, o čemu svjedoči i dvojezični natpis na latinskom i hrvatskom jeziku iz 11. st., pronađen na groblju kod, danas napuštenog, srednjovjekovnog na-

selja Bućevu u blizini Valuna. U tom nemirnom razdoblju je povoljan strateški položaj Lubenica posebno došao do izražaja te se s vremenom ovo mjesto razvilo u jedno od četiri glavna otočna naselja, uz Cres, Osor i Beli. Ona su imale status komune, općine, s pripadajućim teritorijem, a u slučaju Lubenica to je bilo područje Gerbina i dijela otoka zapadno od Vranskog jezera, do Ustrina na jugu. Iako se granice pojedinih otočnih komuna ne mogu točno utvrditi, po nekim mišljenjima lubeničkoj općini je neko vrijeme pripadao i središnji dio otoka Cresa, od Orleca na sjeveru do Beleja na jugu.

Tek se 1409. g. stanje ustalilo, nakon gotovo cijelog tisućljeća sukoba, ratovanja i mijenjanja demografske strukture stanovništva. Te godine su istočnojadranski gradovi i otoci, uključujući i cresko-lošinjski arhipelag, potpali pod Mletačku Republiku, pod čijom su vlašću ostali sve do njenog ukidanja, 1797. g. Uspostavljanjem mletačke vlasti, došlo je do promjena u upravljanju otokom. Venecija je 1484. g. ukinula lubeničku komunu i pripojila ju Cresu. Time su Lubenice počele stagnirati, a naposljetku i nazadovati. Ponovni prcvat ovaj kraj je doživio u 17. st. kada se i cijeli otok počeo znatnije razvijati. Otprilike u istom razdoblju naziru se počeci nastanka i drugih naselja na Gerbinu: Pernata, Zbićine, Podola i Valuna. O njihovoj relativno mladoj prošlosti svjedoči i činjenica da nijedno od njih nije zasebna crkvena župa (Crkva je svojom organizacijom uglavnom "pratila" stanje na terenu), osim Valuna koji je nastao preseljenjem stanovništva iz mjesta Bućeva koje od tada počinje propadati, a imalo je status župe.

U ovakvom stanju dočekan je pad Mletačke Republike, a novo raz-

doblje uslijedilo je uspostavljanjem austrijske uprave, nakon kratkotrajne francuske vlasti. Austrijsko Carstvo provelo je mnoge reforme za poboljšanje životnog standarda stanovništva pa broj stanovnika polagano raste. Premda se raspon najvećeg broja stanovništa po mjestima mijenjao tijekom različitih povijesnih razdoblja (Austro-ugarska, Italija te još i Prvi svj. rat), značajno je istaknuti danas pomalo nedokučivu maksimalnu brojnost pučanstva u istom prostoru: Pernat 1869. g. = 176 st.; Podol 1880.g. = 73 st.; Zbićina 1900.g. = 81 st.; Lubenice 1921.g. = 247 st.; Valun 1921.g. = 286 st. (Ivan Lajić, *Kvarnerski otoci – demografski razvoj i povijesne mijene*, Institut za migracije i narodnosti, Zagreb, 2006. , str. 265, 267). Prvi svjetski rat nije se demografski negativno odrazilo na Gerbin pa, po prvom popisu stanovništva nakon rata, 1921. g. Lubenice i Valun dostižu svoj vrhunac. U međuratnom razdoblju cresko-lošinjsko otočje je došlo u sastav Kraljevine Italije te se u tom razdoblju broj stanovnika nije značajnije mijenjao, iako počinje blago opadati. Tendencija pada postaje značajnija nakon Drugog svjetskog rata, kada je otočje priključeno Jugoslaviji. Naime, razvojem industrije i turizma, sve više radno aktivnog stanovništva odlazi u veće centre (Cres, Mali Lošinj, Rijeka), što je na neki način i poticano gospodarskom politikom koja je preferirala industriju. Stoga su donošene mnoge nepovoljne mjere koje su seosko stanovništvo odvraćale od bavljenja poljoprivredom. Opadanje stanovništva nastavilo se do danas. Po posljednjem popisu stanovništva iz 2011. g., ovo područje ima manje od 100 stanovnika: Lubenice 12, Pernat 8, Zbićina 5, Podol 3, a Valun 65 stanovnika i to uglavnom (osim Valuna) starije populacije. Budućnost nije svijetla,

no moderna filozofsko-egzistencijalna promišljanja sve se više okreću u smjeru održivog razvoja na permakulturalnim načelima pa možda ipak „ima nade“.

LUBENICE

Prvotna jezgra Lubenica nalazi se nešto istočnije, u ne posrednoj okolini današnjeg naselja, na lokalitetu znakovitog naziva Vrh sela. U antičko doba naselje se premjestilo zapadnije, na samu liticu 378 m iznad mora. Ovo mjesto ima izvrstan geostrateški položaj: lokacija je teško pristupačna te ujedno omogućuje kontroliranje važnog pomorskog prolaza i cijelog Kvarnera. Prvi poznati naziv je Hibernicia / Hibernitia za kojeg se prepostavlja da se koristio u antičkom razdoblju. Ime se etimološki izvodi iz latinske riječi *hibernus* = zimski, a objašnjava se činjenicom da je ovdje bilo hladnije nego na okolnom području s obzirom na česte i jake vjetrove.

Prema popularnoj legendi, Lubenice su se u srednjem vijeku nazivale Ljubljenice, u spomen na dvoje mladih koji su si zbog nesretne ljubavi oduzeli život bacanjem s litice.

Prekrasna plaža u podnožju Lubenica, udaljena oko sat vremena hoda. Ime joj je prigodno jednostavno: Lukà

3

8

Prije ulaska u urbanu jezgru Lubenica, dobrodošlicu će vam poželjeti gumno (1) (VIDITLOCRT-LUBENICE), sekularizirana romanička crkvica Sv. Nedjelja (2), zapušteno bočalište (3) te obnovljena gotička crkvica iz 15 st., izazovne akustike, Sv. Antona Pustinjaka (4). Budite odvažni pa kratkim napjevom pobudite duhovnost srednjovjekovlja i službeno najavite svoje prisustvo. Pored potonje crkvice spušta se vijugava vrletna staza prema djevičanskoj uvali sv. Ivana. Na otprilike polovici puta, ispod malog uzvišenja-vidikovca, može se skrenuti putem do širokih neobrađivanih vinograda. Do unatrag 50-ak godina, vrijedne težačke ruke brižljivo su skrbile o svakom grozdu kako bi toplina sunca i snaga zemlje rađale grožđani gusti i snažni nektar. Jedino uz vodiča domaćina, na dobrom je tragu gotička crkvica Sv. Ivana iz 15. st. Zarobljena visokim šibljem, bez krova, s donekle uščuvanim pročeljem i apsidom ukopanom zbog čestih vododerina, ova gotička sakralna građevina nije mo svjedoči povijest (26).

Ovalnim oblikom Lubenica, izduženim u pravcu sjever-jug, što započinje na mjestu gradskog trga, provlače se tri glavna vijugava puta (ulice) koja vode u medijevalni prostor. U dalekoj su prošlosti Lubenice s istočne strane bile opasane zidina-

7

Župna crkva Očišćenja Blažene Djevice Marije (Kandelora). Ranije jednobrodna crkva biva u XVIII. st. obnovljena, zatim je proširena, a početkom XX. st. (prema nekim navodima 1907. god.) dogradnjom sakristije uz sjeverni bočni brod dobiva današnji trobrojni oblik. Od bogatog umjetničkog inventara treba istaknuti renesansni lavabo iz XV. st., nekoliko kipova od kojih je najmarkantniji drveni kip sv. Nikole iz XV. st. te rakošan glavni oltar s mramornom Bogorodicom s kraja XVIII. st.

ma koje danas postoje u fragmentarnom obliku, dok se južna strana naselja prislonila na okomitu nepristupačnu liticu nad obalom mora. U omeđenom prostoru između obnovljenih južnih (5) i originalnih sjevernih (6) gradskih vratiju, smještena je morfologija lubeničkog graditeljstva. Raspon u kojem se nalazi kreće se od tradicijskog funkcionalnog minimalizma do renesansno baroknih elemenata s rijetkim venecijanskim dodacima.

U prvom planu ishodište je u dominantnoj župnoj crkvi posvećenoj Očišćenju Blažene Djevice Marije (7). Zbog čestih stradanja od udara groma, zvonik priljubljen uz crkvu morao se srušiti te je na današnjem mjestu, uz rub trga i bivšu gradsku ložu, sagrađen novi 1791. godine (8).

Pristupajući župnoj crkvi po zapadnom kraku ulice ulazite u srce autohtonog i organičkog umijeća građenja stambene zgrade prepoznatljive po elementima kontinentalnog priobalja. Pored glavnog

5

Crkva sv. Mihovila predstavlja stilski hibrid u kojem se nad romaničkim tlocrtom diže šiljasti gotički svod i ušiljena kalota polukružne apside.

16

17

ulaza, na nadprozorniku župne crkve, pogledom potražite uklesanu 1798. godinu (9), dok se na suprotnom zidu susjedne kuće, u povišenoj razini pogleda, plitko uvukla zaobljena klupčica prozora s natpisom ANNO DOMINI MDC-CVI (10).

Umjesto da sljedno krenete uskim putem, samo na trenutak se priključite središnjem kraku iz jedinstvenog razloga. Uz male tlocrte gabarite kuća, ističe se jedna od varijacija dvorišnog ulaza kao prepoznatljiv polukružni renesansno-barokni portal (11).

20

Nastavljajući istim putem, kreće se prema najvišoj točki terena, bivšoj zgradi osnovne škole (u funkciji do polovice šk.god.1985/86.) (12).

Za vlastite potrebe Lubeničani su do kraja 50-ih godina prošlog stoljeća izrađivali vapno u tzv. vapnenicama (foš) (13). Barem desetak ili više njih moguće je otkriti po terenu kada se približavate užvišenju s postavljenim teleskopom (14).

S toga mesta, za vedrijega zimskoga dana kad je priroda još u stanju mirovanja, pogled će prema istoku obuhvatiti put za Zbićinu i preslicu crkvice Sv. Mihovila (15) iz XIV-XV. st. U ravnini južnije od nje, s gustom makijom srasli su ostaci zidova potpuno ruševne crkvice Sv. Petra (16). Samo uz nagađanja, moguće je naslućivati kako objekt potiče iz romaničkog doba.

15

Zgrada bivše osnovne škole je danas obnovljena od strane Ruralne otočne grupe-Muzej ovcarstva.

12

18

Kompleks bivšeg župnog dvora u Lubenicama upisan je od polovice 2005. god. u Registar kulturnih dobara RH, a brigu o njegovoj obnovi i osmišljenim postavom Muzeja ovčarstva vodi Ruralna otočna grupa -Muzej ovčarstva.

Muzej ovčarstva Sheep Breeding Museum

Prepoznavši potencijal i važnost revitalizacije ovčarstva, u cilju očuvanja kulturne materijalne i nematerijalne baštine vezane uz ovu djelatnost, Ruralna otočna grupa - Muzej ovčarstva - Cres provodi projekt koji promovira ovčarstvo kao dio kulturološkog značaja otoka Cresa.

Projekt **Muzej ovčarstva** započinje 2008. godine sa stalnim postavom izložbe pod nazivom "Tradicijsko ovčarstvo" čime se želi dokumentirati i javnosti prezentirati mnogobrojne poslove koje treba obavljati tijekom godine da bi se uspješno uzbajale ovce, kao i običaje vezane uz ovčarstvo kao značajan oblik privređivanja.

Autori izložbe uspjeli su, za potpuno neupućene u ovčarstvo, ispričati najvažnije slike o ovčarskoj svakodnevici na pristupačan i zanimljiv način, a domaće su stanovništvo podsjetili da je zaborav njihovog oblika preživljavanja još daleko od ostvarenja.

Na četrnaest panoa mijenjaju se zbivanja poput ispaše, jačanja ovaca, označavanja ovaca, striženja ovaca, izrade sira, ispaše te dodatnih radnji koje se rutinski provode tijekom godine. Osim toga, dvije manje zasebne izložbe, svaka na osam panoa, prikazuju izradu *meha* (mijeha) i pripremu dva originalna jela od ovce, *gudić* i *olito*. Usporedo s time, javnost se može upoznavati s različitim izlošcima (kolovrat, grabun, puto, klato, škare za striženje ovaca i sl.) koji su izravno povezani sa spomenutim gospodarskim djelatnostima i čuti snimku melodije *meha*. Također, uz pomoć triju dokumentarnih filmova detaljnije je zabilježen proces štavljenja ovčje kože, striga ovaca i izrade sira.

Prema pretpostavkama, crkvica Sv. Jakova iz XIV-XV st. podignuta je na temeljima istočnog bedema, dok danas predstavlja sastavni "element" dvorišnog predvorja dviju obiteljskih kuća.

Kako se blagim spuštanjem ostavlja lokacija škole i zapadni niz litica, dotiče se nova ulica što vodi prema sjevernim gradskim vratima, groblju i novijoj crkvici Sv. Stjepana iz XVII-XVIII. st. (17). Sada se natrag prema gradskom trgu može krenuti tom istočnom ulicom i u hodu odmah zamijetiti diskretno uvučena zgrada nekadašnjeg župnog dvora (18) izgrađenog početkom XIX. stoljeća. Ovo je izuzetan arhitektonski kompleks čiju cjelinu dodatno oblikuju prostor atrija, dva arkadna lukā južnog zida i stara šterna (19) uz trenutno nedefinirani prostor koji se dotiče crkvice Sv. Jakova (20).

Prije dolaska na trg valja obvezno potražiti, na križanju dviju gradskih ulica, zgradu s dobro obrađenim uglom s klesanicima (21). Prozor na zabatu kuće, u čijem sastavu je dotični ugao, obogaćen je venecijanskim klupčicama (22) pa se time opravdava mišljenje kako je to, uz susjednu dvokatnicu, najstari-

20

24

ja kuća u Lubenicama. U sastavu ovog graditeljskog kompleksa krije se i najstariji sačuvani datirani spomenik kojeg u naravi čini šterna (23) s uklesanim inicijalima i godinom GU 1778, te samostojeća obnovljena krušna peć (24).

Svjedočanstvo opasanog grada nije opravdavaju potpuno vizualno uvučeni i teško dostupni prepoznatljivi ostaci zidina u istočnom perimetralnom potezu (25). Pristup do njih vodi prolazom između dviju kuća nasuprot ugla s klesanicima čime se ulazi u još jedan scensko-atraktivni otvoreni prostor. Uz zidine, tu su i dokazi stoljetnoga pučkoga graditeljstva vjerno skupljeni na primjerima stilskih obilježja dviju susjednih kuća: tornice u upotrebi, kamene lindre s nosačima, kamene perforirane konzole te kamenog grotla s popločenjem.

Povijesno naselje među zadnjima na otoku Cresu (1969. god.) zamjenjuje uljanicu, odnosno petrolejku, električnim svjetlom kao simbolom novog vremena.

Premda po svojoj veličini i nekada aktivnim elementima urbanog identiteta (osmogodišnja škola, župni dvor, pošta, općinska uprava) spada u naselje s tzv. središnjim funkcijama, danas sve to postoji u blagom sjećanju.

Sakralni objekti na poluotoku Pernat / Gerbin

29

Zbog svog povjesnog značaja i određenih obilježja ruralnog gradištelstva, Lubenice su početkom 2005.g. uvrštene na Tentativnu listu UNESCO-ve svjetske kulturne baštine.

Od 1989. godine lubeničko je ozračje tijekom ljetnog razdoblja, u župnoj crkvi i na glavnom trgu, nadahnuto glazbenim večerima i scenskim nastupima. Kameni grad pretvara se u pozornicu skladnih partitura koje pobuđuju zatočljenu prirodnu harmoničnost što na ovim prostorima stoljeće od pamćivjeka

Romanička crkvica s gotičkim svodom, posvećena sv. Jerolimu, na lokalitetu Podno Helma. Danas je sačuvana samo apsida. Do crkvice ne vodi označena staza.

Ostaci romaničke crkvice sv. Jakova pored rta Zaglav

1

4

2

PERNAT

Naselje Pernat smješteno je na zapadnoj strani središnjeg dijela poluo-toka, na rubu plodnog polja. (1) Ovo selo je među arhitektima poznato kao jedan od najljepših primjera tradicionalne gradnje na otoku Cresu, s gospodarskim objektima (2) (štale, gumna) smještenim po njegovom obo-du. Pernat je jedno od malobrojnih naselja na otoku Cresu iz kojeg se ne vidi more, a najbliže mu je na istočnoj strani u uvali Zaglavčić, nakon 40-ak minuta hoda strmom stazom. Na tom

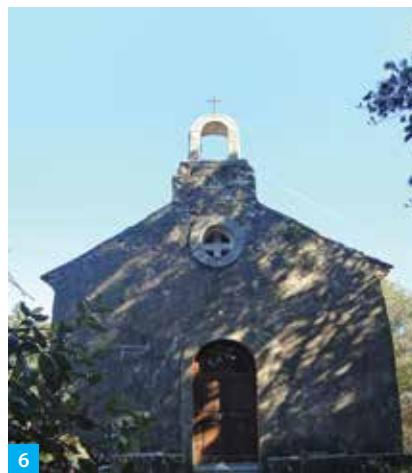
mjestu je u vrijeme austrougarske vlasti izgrađen mol za pristajanje plovila iz Cresa, što je ujedno bila i najkraća veza s glavnim otočnim naseljem.

Prije ulaza u mjesto, na desnoj strani se nalazi jednostavna prizemnica u privatnom vlasništvu, koja je od 1945. do 1953. g. imala funkciju osnovne škole (3). Na samom početku sela je Crkva Gospe Lurdske, izgrađena 1914. g. (4). Nalazi se na rubu proširenja koje dijeli naselje na dva dijela, sjeverni i južni. Ovo mjesto je danas parkiralište, no u prošlosti je imalo ulogu sastajališta o čemu svjedoči i, danas obrasio i gotovo neprepoznajivo, bočalište koje se nalazi uza nj (5). Južni dio naselja se naziva i Brce, stoga što se nalazi na malom uzvišenju, brdašcu, brdcu. Ovakav naziv za povиšeni dio naselja je prisutan i u nekim drugim mjestima na otoku Cresu. Nakon 15-ak minuta laganog hoda, starom stazom iz Pernata prema Valunu, nalazi se slikovita crkvica Sveti Juraj, izgrađena u 12./13. st. (6)

3

5

6

ZBIĆINA

Naselje se nalazi na križanju starih puteva koji vode prema Lubenicama, Pernatu, Podolu i Valunu. Na početku mjesta dočekuje vas crkvica Majka Božja od Zdravlja, izgrađena 1912. g.

Kuće su naglašeno vertikalne, po čemu se razlikuju od tipičnih stambenih građevina u susjednim naseljima.

MALI PODOL (Podolić)

Nalazi se uz cestu koja vodi u Lubenice, okružen malim dolovima po kojima je dobio ime. Prepoznatljiv je po stablu murve (duda) koje se nalazi na sredini proširene ceste, tvoreći time svojevrsni kružni tok. Budući da u selu nema crkve, na stablu je pričvršćen poklonac posvećen Majci Božjoj kao izraz pučke pobožnosti.

Crkvica Sv. Uršula iz 15. st., trijem je izgrađen 1973. g., nalazi se blizu neprometne ceste koja se nakon Podola, u smjeru Lubenica, odvaja prema jugu do Martinšćice, obilazeći Vransko jezero sa zapadne strane.

Bertulčići

Napušteno selo nalazi se uz neprometnu cestu koja vodi od Podola do Martinšćice.

VALUN

Iako povijesno ne pripada području Gerbina, danas se ovo naselje smatra njegovim sastavnim dijelom i najveće je na tom prostoru. Izvorno je bilo ribarska lučica stanovništva naseljenog na obližnjem brdu, koje se u 17. st. počelo spušтati u uvalu, po čemu je Valun i dobio ime. Kao potpuno samostalno naselje (1) razvilo se u 19. st. Središte mesta je na samoj obali. Na trgu je župna crkva Gospa od Ruzarija (Gospa od svete Krunice), izgrađena 1851. g. U njenoj sakristiji čuva se Valunska ploča, najstariji hrvatski glagoljaški spomenik, dok je vjerna reprodukcija postavljena na unutrašnji zid crkve. Želeći naglasiti značaj ove ploče, na terasi ugostiteljskog objekta u blizini crkve je postavljen lapidarij, zbirka replika najstarijih glagoljaških natpisa u kamenu pronađenih na sjevernom Jadranu. No, poželjno je ući i u restoran u kojem je ranije bio *toš* (uljara) pa se na izvornom mjestu još uvijek nalazi mlinsko kolo s postoljem. Hodajući uz obalu lijevo od crkve, doći ćete do plaže Zdovice i istoimenog kampa. U suprotnom smjeru uz more, malo dužom rutom, nalazi se slikovita plaža, Raca. Na istom potezu smjestila se kapelica izgrađena 1946. g., posvećena Sv. Nikoli, zaštitniku pomoraca. Valun je jedno od rijetkih naselja na otoku čija je demografska slika donekle zadovoljavajuća pa je tako u njemu još uvijek područni odjel osnovne škole iz Cresa, doduše samo s troje učenika. Unatoč sve manjem broju stanovnika, naselje se prostorno širi izgradnjom

1

2

Grobljanska crkva Sv. Marko (2) koja se nalazi uz cestu nakon skretanja prema Lubenica-ma. To je bivša župna crkva napuštenog srednjovjekovnog naselja Bućev, čije se stanovništvo u 17. st. "spustilo" na more i osnovalo novo naselje, Valun.

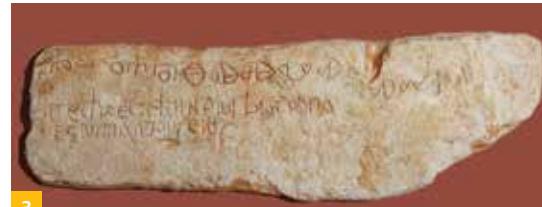
većih kuća s apartmanima jer stariji objekti svojom skromnošću ne zadovoljavaju želje i potrebe lokalnog stanovništva.

Na starom putu koji vodi prema groblju, na predjelu zvanom Vrtić, nalazi se Kapela Srca Isusovog. Izgrađena je 1912. g. kao zavjetna kapela nakon velike tuče koja je poharala tamošnje usjeve i vino-grade.

Valunska ploča (3)- natpis koji je, pronađen 1907. g. u trijemu crkvice Sv. Marko na valunskom groblju. To

je dvojezična (hrvatski i latinski jezik) i dvo-pisamska (glagoljica i latinica) nadgrobna ploča iz 11. st. na kojoj piše: *Teha, sin Bra-tohna, unuk Juna. Ova*

ploča svjedoči i o suživotu starosjedilačkog romanskog i novopri-doslog hrvatskog stanovništva na prijelomu 1. i 2. tisućljeća poslije Krista.

3

GOSPODARSTVO

Osnovica gospodarstva je poljoprivreda. Do danas je najzastupljenije ostalo ovčarstvo, ali su se u prošlosti držale i svinje, koze, krave i kokoške, od kojih su se dobivali uglavnom prehrabreni proizvodi, te volovi i magarci koji su služili kao radna snaga. U poljoprivredi je bilo zastupljeno vinogradarstvo, vino se čak i izvozilo, no mnoge vinograde na ovom području su posjedovali stanovnici grada Čresa koji su do njih dolazili morskim putem. Maslinarstvo, koje je bilo rašireno po otočju, ovdje nije bilo zastupljeno, osim u okolini Valuna. Uzgajane su i druge kulture: žitarice, povrće, voće, no uglavnom za osobne potrebe. Donedavno je posebno cijenjen bio ovdašnji češnjak, koji se nažalost danas može naći samo u tragovima. Od voćki su vrlo dragocjene bile (sušene) smokve koje su se jele i tijekom zime.

Ribarstvo je bilo slabo zastupljeno jer su sva naselja poprilično udaljena od mora. Izrazitiju usmjerenost prema moru ima samo Valun, no njegov kasniji postanak (17. st.), rječito govori o dotadašnjoj gospodarskoj orijentaciji stanovništva. U Valunu je poprilično razvijeno bilo i pomorstvo te brodogradnja. Tamo je 1857. g. izgrađen

jedrenjak po narudžbi Lošnjana Antona Srećka Kozulića te obitelji Ivančić i Stuparić. Zanimljivo je da je spomenuti Kozulić začetnik značajne pomorske obitelji čiji će sinovi kasnije u Trstu osnovati veliko brodogradilište. Obrtništvo je veći značaj imalo samo u Lubenicama i kasnije u Valunu kao značajnijim središtima, no to je ipak bilo lokalnog karaktera. U svakom naselju su postojali nadareni pojedinci koji su zadovoljavali potrebe mještana, a u mnogočemu su se obitelji samostalno snalažile.

U 20. st. se gospodarska struktura polako mijenja. Sve se više prehrabrenih i drugih proizvoda kupuje, što dovodi do polaganog smanjenja autarkične proizvodnje. Nakon što je krajem 19. st. propalo vinogradarstvo, počinje se uzgajati buhač koji je bio vrlo cijenjen kao pesticid. Na Gerbinu se intenzivan uzgoj ove biljke zadržao do 60-ih godina 20. st. Od ostalih „izvoznih“ proizvoda, prodavala se ovčja koža i drvo. No, sve ove djelatnosti su počele zamirati 80-ih godina 20. st. da bi danas jedino ovčarstvo, odnosno prodaja janjetine, bilo donekle profitabilna djelatnost.

U 20. st. sve važnija djelatnost postaje turizam. Primat u toj gospodarskoj djelatnosti ima Valun pa danas, osim nekoliko restorana, ima i kamp, uz neizostavne sobe i apartmane za iznajmljivanje. U Lubenicama su dva ugostiteljska objekta, dok se sobe iznajmjuju u Pernatu, Zbićini i Podolu.

PASTIRSKI STANOVI / OVČARSKE EKONOMIJE

Specifičan oblik privređivanja na otoku Cresu su pastirski stani. To su vlasteoska gospodarstva sa stambenim i gospodarskim objektima, u kojima su privremeno živjeli najamni radnici, ponekad i sa svojim obiteljima. Na njima se obavljala, kao što im samo ime kaže, stočarska djelatnost, ali su se uzgajale i druge poljoprivredne kulture. Budući da su se tijekom godine obavljali različiti sezonski poslovi, pojedinci i/ili obitelji su većinu vremena provodili na pastirskim stanovima te su poneki od njih postali zaseoci. Na Gerbinu su postojala tri pastirska stana: Grabrovice, Veli Podol i Veršić.

Grabrovice

Ovaj pastirski stan osnovan je u prvoj polovici 19. st., a njegov je vlasnik bila jedna od najvažnijih creskih plemičkih obitelji, Petris. Grabrovice su od mjesta Pernat udaljene nešto više od 2 km, odnosno 40-ak minuta hoda.

Prostorni raspored je pravilan: u tlocrtnoj organizaciji razlikujemo dvije osnovne osi (1). Na prvoj osi, koja leži na pravcu sjeveroistok-jugozapad, nalazi se glavni ulaz u sklop, a pravac kretanja njome vodi

2

4

do kapele posvećene Materinstvu Blažene Djevice Marije. Druga os je usmjerena u pravcu sjeverozapad-jugoistok, na čijem se sjevernom kraju nalazi *palac*, (2) ladanjska kuća za boravak veleposjednika. Izgledom se razlikuje od drugih objekata: to je jedina zgrada na kat te je jedina, osim kapele, obrađena finijom žbukom. Na južnom kraju ove osi nalazi se sporedni ulaz (3) koji primarno služi za izvođenje ovaca na ispašu, prema kojem su raspoređeni stanovi za *bravara*, upravitelja imanja, i pastira te štale i *mergari*, torovi za ovce. Središte tih dviju osi čini otvoreni prostor unutar sklopa koji služi za komunikaciju (4).

3

5

PASTIRSKI STAN GRABROVICE (1821.)

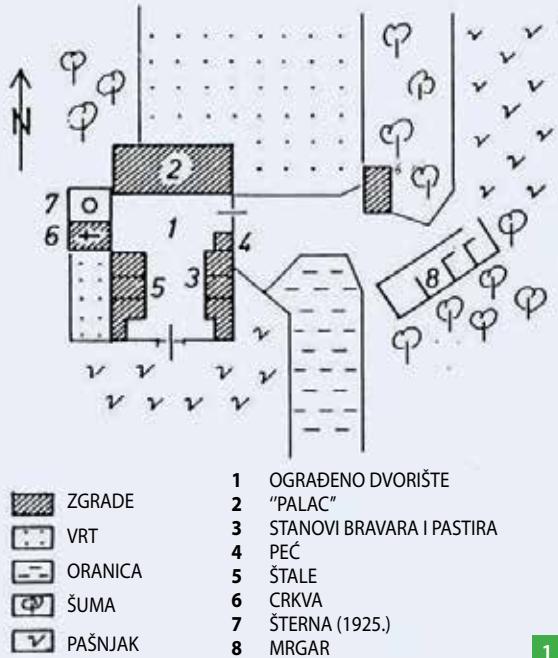
Osim ovih objekata, u svakom kućanstvu su bili neophodni šterna, cisterna, te krušna peć (5) koja se nalazi neposredno uz glavni ulaz, s lijeve strane.

Grabrovice ima sva obilježja grada u malom, a budući su omeđena zidovima, funkcionalno i fizički su zatvorena cjelina. Ta omeđenost stvarala je prvenstveno obrambenu funkciju. Zbog strateški dobro izabranog položaja, Grabrovicu je, u II. svj. ratu koristila talijanska vojska kao istaknutu, postaju-promatračnicu.

Posljednji stanovnici su iz Grabrovica otišli 1944. g., a do danas to napušteno mjesto živne samo treće nedjelje u listopadu kada se hodočasti u ovu crkvicu.

Veli Podol

Zanimljivo je da je ovo bilo samo privremeno boravište, dok se susjedno mjesto, koje je stalno naseljeno, zove se Mali Podol. Veli Podol danas je potpuno napušten.

Izvor: Stražićić, N: Otok Cres-prilog poznavanju geografije naših otoka. Mali Lošinj: SIZ kulture Općine Cres-Lošinj, 1981., str. 214.

Veršić

Nalazi se u blizini napuštenog naselja Bertulčići. Za razliku od ranije spomenutih stanova, ovaj se sastojao od samo jednog stambenog objekta. Kuća je obnovljena i nastanjena.

KRUŠNE PEĆI

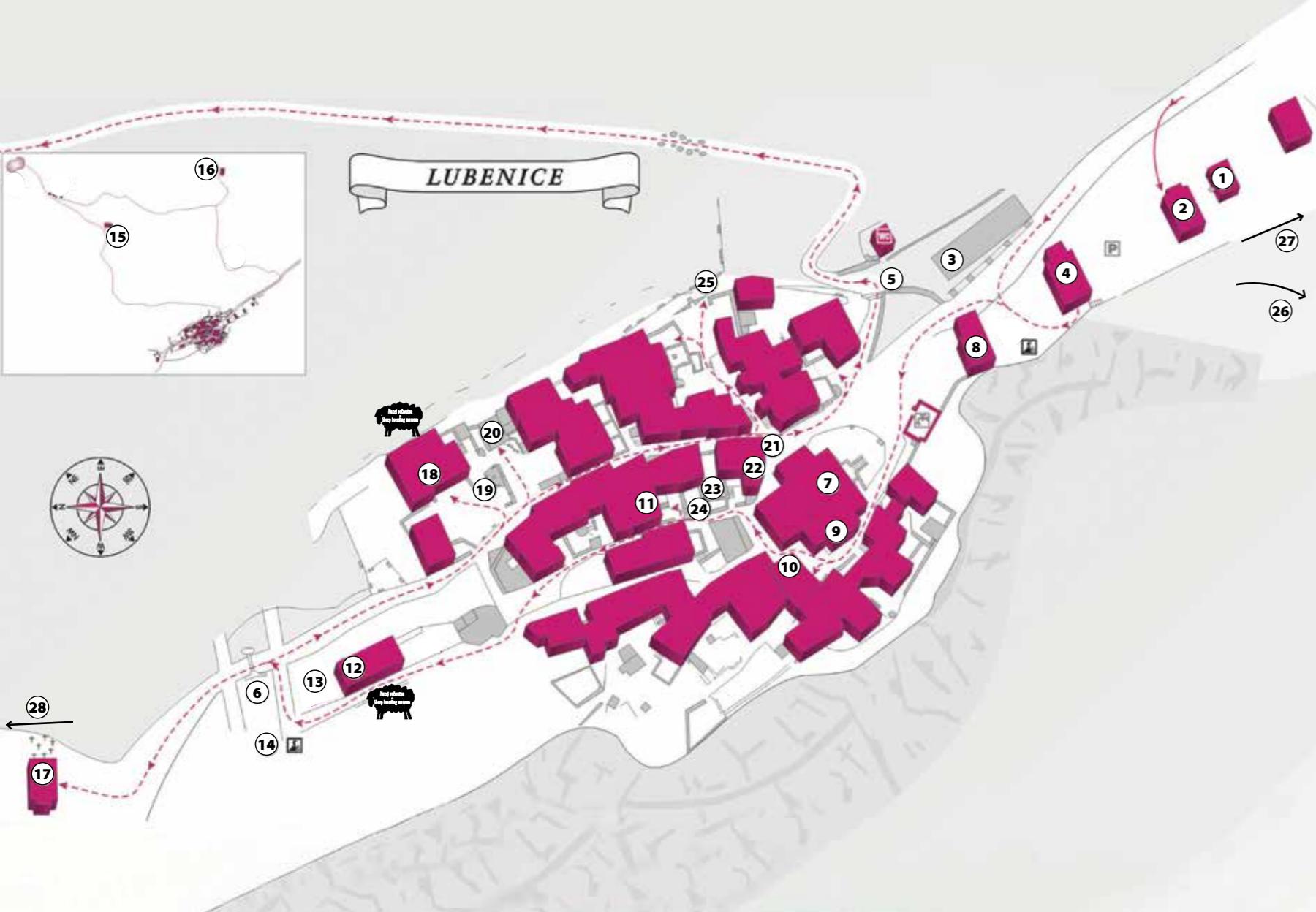
Gotovo svako kućanstvo je imalo krušnu peć, a na Gerbinu ih ima preko šezdeset. Po njihovom smještaju, razlikuje se nekoliko tipova:

- pod voltu, odnosno u svodu
- u zidu kuće, s vanjske strane
- u konobi
- u kući

Postoje i krušne peći kao samostalni objekti, odvojeni od kuće, primjerice u Zbićini i u Lubenicama. (najstarija krušna peć u Lubenicama, kao samostalni objekt, obnovljena je 2001.g. od strane Centra za održivi razvoj "Gerbin").

Budući da se kruh nije pekao svaki dan, krušne peći građene su tako da u njih stane više kruhova. Veličina im varira: u neke stane 10-ak, a u neke čak 35 kruhova.

Naslov:
Put po Gerbinu: tragom vremena

Nakladnik:
Ruralna otočna grupa-Muzej ovčarstva
Cres, 2017.

Urednik:
Mario Šlosar

Autori teksta:
Marijana Dlačić
Robert Solis
Mario Šlosar

Fotografije:
Marijana Dlačić (str. 31,33,37,38,41,42)
Damir Krizmanić (str. 33,36)
Dražen Lapić (str. 36)
Branko Lenić (str. 15)
Nadir Mavrović (str. 35)
Miroslav Radić (str. 44)
Walter Salković (str. 30,44)
Inge Solis (str.30)
Robert Solis (str. 5-6,7,9,10,11-12,13-14,
15,16, 17,18,19,20,28,31,32,34,38)
Mario Šlosar (str.15, 19, 21, 22, 23, 24, 25,
26, 27, 28, 32, 39, 40, 42)

CIP - Katalogizacija u publikaciji
SVE UČILIŠNA KNJIŽNICA
RIJEKA

UDK 908(497.5Cres)(036)

DLAČIĆ, Marijana
Put po Gerbinu : tragom vremena /
<autori teksta Marijana Dlačić, Robert
Solis, Mario Šlosar>. - Cres: Ruralna
otočna grupa - Muzej ovčarstva, 2017.

ISBN 978-953-59738-0-5

1. Solis, Robert 2. Šlosar, Mario
I. Cres (grad) – Turistički vodič
140105035

Fotografija na naslovniči:
Sandro Tariba, Papyrum Studio,
M. Lošinj

Fotografija na stražnjim koricama:
Marijan Vejvoda
Mario Šlosar

Grafičko oblikovanje:
Branko Lenić

Lektura:
Irena Šlosar

Kompjuterska priprema:
Trampi d.o.o., Rijeka

Tisk:
Tiskara Zambelli, Rijeka

Naklada:
200 primjeraka

Objavljivanje ovog vodiča pomogli su:
Grad Cres, Ruralna otočna grupa-Muzej
ovčarstva, Cres

9 789535 973805

Cijena: HRK 35,00